

## АНОТАЦІЯ

*Філатова М. С. Релігійна філософія Алвіна Платінґи у контексті сучасної історико-філософської думки. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

*Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 Філософія. (Галузь знань 03 Гуманітарні науки). - Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Дніпро, 2021.*

**Наукова новизна** дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній вперше в Україні здійснюється спроба комплексного дослідження та критичного аналізу аналітично-теїстичної філософії А. Платінґи в рамках української філософської науки. Повноцінного дослідження даного питання в сучасній українській філософії немає, що, в свою чергу, виступає мотивом для формування наукового підходу к дослідженню релігійної філософії А. Платінґи та появи досліджень по даній темі. Новизна отриманих результатів полягає в наступному:

- Реконструйована цілісна методологічна модель релігійної філософії А. Платінґи та виявлено, що в основі філософування мислителя лежать як принципи логіки, перш за все, визначеність, послідовність, несуперечливість, обґрунтованість думок, так і віра в Бога, які визначають появу саме аналітично-теїстичного підходу у філософії.
- На прикладі творчості А. Платінґи обґрунтовано діалектичну взаємодію когнітивного процесу та почуття божественного у пізнавальній діяльності та формуванні істинних переконань. Дисертаційне дослідження демонструє, що А / С модель, яку формулює А. Платінґа, представляє собою репрезентацію такого поєднання почуття божественного та когнітивного процесу. Це діалектичне поєднання, на наш погляд, розкриває нове поле дослідження в рамках епістемології другої половини ХХ ст.

- Розкрито механізм релігійної детермінації пізнавального процесу у творчості А. Плантінги в формуванні його аналітично-теїстичної позиції. В рамках пізнавального процесу серед двох видів переконань, базових, що не розкладаються на елементи, та не базових, які виводяться на підставі базових, А. Плантінга виділяє, перш за все, почуття божественного, яке відноситься до базових переконань. Тому можна зазначити, що істинність переконань людини, в пізнавальному процесі якої приймає участь почуття божественного, вища, аніж у випадку пізнавального процесу, зорієнтованого на еволюційний натуралізм, який схильний до адаптивних переконань.
- При аналізі критики натуралізму з боку А. Плантінги, встановлено, що більшість західних критиків його творчості не приділили достатньої уваги його антропологічним поглядам, які простежуються, перш за все, у його концепції еволюційного натуралізму. У результаті послідовного аналізу філософської біографії А. Плантінги можна виявити антропологічний поворот у його філософуванні саме при розгляді взаємозв'язку еволюціонізму та натуралізму і при усвідомленні ролі почуття божественного в цьому взаємозв'язку.
- Висунуто ідею використання А. Плантінгою методології середньовічного реалізму, яка демонструється тим, що він вбачає у властивостях універсалії, які існують до речей та незалежно від них. Аргументація ґрунтується на тому положенні А. Плантінги, що Бог не створює властивості, оскільки це передбачає, що був час, коли їх не існувало, а це, у свою чергу, означає, що такі властивості, як всезнання, всемогутність та всеблагість, якими володіє Бог, також колись не існували; але оскільки Бог вічний, Він не міг існувати без цих властивостей. Таким чином, А. Плантінга розглядає числа, пропозиції,

якості та положення справ як універсальї, які існують не залежно від реальних об'єктів.

- Вперше було проаналізовано кореляцію між актуалізацією Богом положень справ у концепції можливих світів А. Плантінги та ентелехією Аристотеля. З урахуванням такого аналізу виявлено, що так само, як Аристотель вбачав в душі ентелехію організму людини, завдяки якій тіло може не лише мати здатність до життя, а жити, так і А. Плантінга розглядає потенційне існування положень справ, пропозицій, чисел та іншого як таке, що набуває реального існування лише через актуалізацію Богом, а це вже є ознаки ентелехійного існування.

В рамках дослідження отримані наступні **наукові результати**:

- показано, що в якості культурно-онтологічних підстав аналітично-теїстичної філософії А. Плантінги виступають філософські ідеї Бл. Августина, А. Кентерберійського та Т. Аквінського, які задають вектор таким ідеям мислителя, як захист свободної волі, модальна версія онтологічного доказу існування Бога, підтверджена християнська віра та ін.;
- розкрито специфіку лютеранської та кальвіністської філософії як концептуальної підстави релігійної філософії А. Плантінги та визначено, що саме від М. Лютера та Ж. Кальвіна мислитель успадковує сприйняття віри як дару від Бога, від чого і відштовхується ідея А. Плантінги щодо невідповідальності людини за наявність чи відсутність в неї віри в Бога;
- досліджено, що основними проблемами теологічної думки XIX-XX століття, які вплинули на формування філософії А. Плантінги є ідея ролі Св. Духу в процесі набуття християнської віри, ідея єднання з Богом в якості мети пізнання Бога, ідея саморозкриття Бога в процесі

богопізнання, саме тому для А. Платінги християнська віра постає в якості продукту одкровення;

- виявлено, що в рамках аналітичної філософії породжується релігійне відродження XX століття; у такому сенсі саме ідея обґрунтування знання стає місцем перетинання ідей аналітичних філософів та релігійної філософії А. Платінги; обґрунтовано, що концепцію підтвердженої християнської віри, базових релігійних вірувань, а також концепцію захисту свободної волі А. Платінги варто розглядати у якості відповіді на претензії з боку представників аналітичної течії філософії щодо істинності християнської віри;
- на прикладі творчості А. Платінги розглянуто, що базові твердження християнства набувають якість «підтвердження» і тому можуть бути основою раціональної системи вірувань людини; у межах такого підходу раціональність може розглядатися в якості складової віри в Бога; показано, що характерними рисами підтвердження християнської віри в рамках реформаторської епістемології А. Платінги, є: правильне когнітивне функціонування, відповідне навколишнє середовище, надійна мета та несуперечливість вірування іншим переконанням людини;
- встановлено, що Бог для А. Платінги постає у якості Абсолютного Об'єкта, володіючого максимальною величиною, яка складається з трьох досконалостей: всезнання, всемогутності та всеблагості; доведено, що, за Платінгою, світ, у якому ми існуємо, є актуалізацією найкращого з багатьох можливих світів, оскільки Бог не міг одночасно актуалізувати добрий світ з вільними істотами і при цьому, усунути в ньому зло, тому, що в такому випадку не існувало б втілення і відкуплення;
- досліджено, що надійність когнітивних здібностей людини, яка приймає еволюційний натуралізм, за А. Платінгою, є низькою, оскільки метою

пізнавальних здібностей у даному випадку є не істинність останніх, а їх адаптивність, в той час як теїзм зосереджується не на адаптивності, а на істинності вірувань;

- розкрито сучасний історико-філософський контекст релігійної філософії А. Платінґа і з'ясовано вплив еволюційного аргументу А. Платінґа проти натуралізму на сучасних мислителів, та критику з їхнього боку цього аргументу.

### **Практичне значення результатів дослідження**

Результати дослідження можуть послужити теоретичною передумовою для подальшого дослідження дискурсу аналітичної релігійної філософії. Практичне дослідження дисертаційної роботи може бути використано при розробці курсів з історії філософії, релігієзнавства, історії сучасної західної релігійної думки, а також при написанні методичних рекомендацій до вказаних курсів.

**Ключові слова:** аналітичний теїзм, підтвердження християнської віри, реформаторська епістемологія, базові релігійні вірування, захист свободної волі, можливі світи, почуття божественного, когнітивні здібності, А / С модель.

### **SUMMARY**

Filatova M.S. Alvin Plantinga's Religious Philosophy in the Context of Contemporary Philosophical Thought. - Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of the degree of the doctor of philosophy on a specialty 033 Philosophy. - Oles Honchar Dnipro National University, Dnipro, 2021.

**The scientific novelty** of the dissertation is that it is the first attempt at a comprehensive study and critical analysis of analytical-theistic philosophy of A. Plantinga in the framework of Ukrainian philosophical science. There is no full-fledged study of this issue in modern Ukrainian philosophy, which, in turn, is the motive for the

formation of a scientific approach to the study of religious philosophy by A. Plantinga and the emergence of research on this topic. The novelty of the results is as follows:

- Reconstructed a holistic methodological model of analytical-theistic philosophy of A. Plantinga, and found that the philosopher's philosophizing is based on the principles of logic, such as certainty, consistency, validity of thought, as well as faith in God, which determines the emergence of analytical-theistic approach in philosophy.

- The dialectical interaction of the cognitive process and the sense of divinity in cognitive activity and the formation of true beliefs is substantiated. The dissertation research demonstrates that the A / C model formulated by A. Plantinga is a representation of this combination of sense of divinity and cognitive process. This dialectical combination, in our opinion, reveals a new field of study in the framework of epistemology.

- The mechanism of religious determination of the cognitive process from the analytical-theistic position is revealed. Within the framework of the cognitive process, among two types of beliefs, basic, which do not decompose into elements, and non-basic, which are derived on the basis of basic, A. Plantinga singles out the sense of the divinity, which refers to basic beliefs. The study draws attention to the fact that the truth of human beliefs, in the cognitive process of which involves the sense of the divinity, is higher than in the case of a cognitive process focused on evolutionary naturalism, which is prone to adaptive beliefs.

- As a result of the analysis of the critique of naturalism by A. Plantinga, the anthropological interest of A. Plantinga, which is seen in his concept of evolutionary naturalism, has not been established by leading Western thinkers. Scientific research emphasizes the anthropological turn in A. Plantinga's philosophizing in the consideration of the relationship between evolutionism and naturalism, and the discovery of the place of the feeling of the divine in this relationship.

- The idea of A. Plantinga's use of the methodology of medieval realism was put forward, which is demonstrated by the fact that the analytical theist sees the universals in the properties that exist before things and independently of them. Argumentation is based on the position of A. Plantinga that God does not create properties, because it implies that there was a time when they did not exist, which means that such properties as omniscience, omnipotence and omnibenevolent, which God possesses, never existed, and since God is eternal, He could not exist without these properties. Thus, A. Plantinga considers numbers, propositions, qualities and states of affairs as universals, which exist regardless of real objects.

- For the first time, a correlation was made between the God's actualization of states of affairs in the concept of possible worlds by A. Plantinga and the entelechy of Aristotle. The scientific study emphasizes that just as Aristotle saw in the soul the entelechy of the human body, through which the body can not only have the ability to live but also to live, so A. Plantinga sees the potential existence of provisions, propositions, numbers and more, acquires real existence only through actualization by God, and this already represents an entelechy existence.

The study obtained the following **scientific results**:

- it is shown that the philosophical ideas of Augustine, A. Canterbury and T. Aquinas act as cultural-ontological bases of A. Plantinga's analytical-theistic philosophy, which set the vector for such ideas of the thinker as free will defense, the modal version of ontological argument of God's existence, warranted Christian belief;

- revealed the specifics of Lutheran and Calvinist philosophy as a conceptual basis of religious philosophy of A. Plantinga, and determined that it is from M. Luther and J. Calvin that the thinker inherits the perception of faith as a gift from God, which repels the idea of A. Plantinga that humans are irresponsible for the presence or absence of faith in God in her;

- it is investigated that the main problems of theological thought of the XIX-XX centuries that influenced the formation of A. Plantinga's philosophy are the idea of the

role of the Holy Spirit in the process of acquiring Christian faith, the idea of union with God, the idea of self-disclosure of God as the goal of God's knowing, it is established that for A. Plantinga the Christian belief appears as a product of revelation;

- found that within the framework of analytical philosophy there was a religious revival of the twentieth century, and the idea of justification of knowledge becomes the localization of the collision of ideas of analytical philosophers and religious philosophy A. Plantinga, it is substantiated that A. Plantinga's concept of warranted Christian belief, basic religious beliefs, free will defense should be considered as a response to claims by representatives of the analytical philosophy regarding the truth of the Christian faith;

- considered that the basic statements of Christianity acquire the quality of "warrant", so they can be the basis of a rational system of human beliefs, within this rationality is seen as part of faith in God, it is shown that the characteristic features of Christian faith, within the reformist epistemology A. Plantinga, are: correct cognitive functionality, appropriate environment, reliable purpose and consistent belief in other human beliefs;

- it is established that God for A. Plantinga appears as the Absolute Object possessing the maximum greatness consisting of three perfections: omniscience, omnipotence and omnibenevolent, it is proved that the world in which we exist is actualization of the best of many possible worlds, since God could not actualize the good world with free beings, at the same time, to eliminate evil in it, because in that case there would be no incarnation and atonement;

- it is investigated that the reliability of human cognitive abilities, which accepts evolutionary naturalism, is low, because the purpose of cognitive abilities in this case is not the truth of the latter, but their adaptability, while theism focuses not on adaptability but on the truth of beliefs;

- the modern historical and philosophical context of A. Plantinga's religious philosophy is revealed, the influence of A. Plantinga's evolutionary argument against naturalism on modern thinkers, and their criticism of this argument are shown.

### **The practical significance of the research results**

The results of the study can be used as a theoretical prerequisite for further study of the discourse of analytical religious philosophy. Practical research of the dissertation can be used in the development of courses on the history of philosophy, religious studies, the history of modern Western religious thought, as well as in writing guidelines for these courses.

**Key words:** analytical theism, warranted Christian belief, reformed epistemology, basic religious beliefs, free will defense, possible worlds, sense of the divinity, cognitive abilities, A / C model.

### **Список публікацій здобувача:**

Апробація результатів дослідження. Головні положення дисертаційного дослідження подані у виступах на всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях та форумах:

Полісюк М.С. Вопрос доказательства бытия Бога: диалог Ансельма и Алвина Платинги / М.С. Полісюк // III Міжнародний форум студентів, аспірантів і молодих учених, 23-24 квітня 2015 р.: тези доп. – Д.: ДНУ, 2015. – С. 100-102.

Полісюк М.С. Феномен образовательного авторитета в античном мире / М.С. Полісюк // IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Придніпровські соціально-гуманітарні читання», 21 листопада 2015 р.: тези доп. – Д.: ТОВ «Інновація», 2015. –С. 84-86

Полісюк М.С. Феномен «базовості» в проекті реформацької епістмології Алвіна Платінги / М.С. Полісюк // Міжнародна наукова конференція «Дні науки філософського факультету – 2016», 20-21 квіт. 2016 р.: [матеріали доповідей та

виступів] / редкол.: А. Є. Конверський [та ін.]. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2016. – Ч. 6. – С. 46-48

Полісюк М.С. Вплив реформаційних ідей на формування розуміння свободи українським народом / М.С. Полісюк // Історія релігій в Україні: науковий щорічник Л., 2017. - № 27, Ч. 2. – С. 292-296

Polisiuk M.S. The modalities de re and de dicto in the analytical and theological philosophy of Alvin Plantinga / M.S. Polisiuk // Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції «Україна в гуманітарних і соціально-економічних вимірах» 30-31 березня 2018 р., Дніпро: СПД «Охотнік», Ч. 2, - 290 с., С. 114-115

Філатова М.С. Когнітивні здібності людини крізь призму натуралізму у філософських ідеях Алвіна Платінґи / М.С. Філатова // Матеріали міжнародної наукової конференції «Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку», 29-30 березня 2019р., Дніпро: СПД «Охотнік», Ч. 2, - 410 с., С. 283-284

Філатова М.С. Вплив релігійно-філософських ідей Жана Кальвіна на формування теїстичної філософії Алвіна Платінґи / М.С. Філатова // Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Освіта і наука у мінливому світі: проблеми та перспективи розвитку», 27-28 березня 2020 р. Дніпро: СПД «Охотнік», Ч. 2, - 400 с., С. 216-218

**Публікації.** Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 5 фахових статтях та 1 зарубіжній статті:

Полісюк М.С. Доказательство бытия Бога в философии Алвина Платинґи / М.С. Полісюк // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Д., 2016. - № 1 (10). -С. 188-194. (<https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/703>)

Полісюк М.С. Взгляд Алвина Платинґи на естественную теологию как основание противостояния веры и разума в проблеме доказательства существования Бога / М.С. Полісюк // Філософія і політологія в контексті

сучасної культури. Д., 2016. - № 3 (12). -С. 195-204.  
(<https://fip.dp.ua/index.php/FIP/article/view/774>)

Полисюк М. С. Защита свободной воли и предопределение как концептуальные проблемы аналитико-теологической философии А. Плантинги / М. С. Полисюк // Вестник Гродненского государственного университета имени Янки Купалы. Гродно, 2018. - № 1, Т. 10. – С. 101-108. ([https://vesnik.grsu.by/?p=number\\_252&lang=ru](https://vesnik.grsu.by/?p=number_252&lang=ru))

Філатова М. С. Взаємодія еволюціонізму та натуралізму, як проблема верифікації вірувань у теїстичній антропології Алвіна Плантінги / М.С. Філатова // Гілея: науковий вісник. Київ: Видавництво «Гілея», 2019. – Вип. 146 (№7). Ч. 2. Філософські науки. – С. 123-127.  
(<http://www.gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=194>)

Філатова М. С. Поняття «підтвердження» християнської віри у теїстичній філософії Алвіна Плантінги / М. С. Філатова // Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. Дніпро Видавництво «Грані», 2020. – том 23 (№ 4) – С. 108-117. (<https://grani.org.ua/index.php/journal/issue/view/167>)

Філатова М. С. Аналітична філософія як теоретична підстава релігійної філософії Алвіна Плантінги / М. С. Філатова // Znanstvena misel journal. Slovenia, 2021. - №51. – С. 59-62 (<http://www.znanstvena-journal.com/wp-content/uploads/2021/02/Znanstvena-misel-journal-%E2%84%9651-2021.pdf>)